

Brakelbos (Brakel)

Biotopen

Dee III

Inleiding

Myriam Dumortier¹

01 Biotopen in de natuurrapportering

Soorten (deel I) zijn gebonden aan biotopen (deel II) en een samenhangend geheel aan biotopen vindt men in gebieden (deel III). In de eerste drie delen van het Natuurrapport ligt de klemtoon op de 'impact' uit de milieuverstoringsketen (zie themahoofdstuk Indicatoren). Die hoofdstukken vertrekken dan ook van de impact, om van daar in te gaan op de toestand van het milieu en op het beleid (zie ook tabel II.2). In Deel II worden de biotopen moeras, heide, grasland, bos en oppervlaktewater besproken. Enkele biotopen waarover minder informatie beschikbaar is (kustduinen, strand, slik, schor, estuarium), worden als onderdeel van de hoofdstukken Kust en Zeeschelde in deel III Gebieden behandeld.

De biotoophoofdstukken zijn een constante in de opeenvolgende natuurrapporten (tabel II.1). Tabel II.2 geeft een overzicht van de aspecten die in dit Natuurrapport worden behandeld.

Tabel II.1:
Hoofdstukken (met nummering) over biotopen in de opeenvolgende natuurrapporten.

	NARA 1999	NARA 2001	NARA 2003	NARA 2005
Heiden en vennen	2	4.3.2	8	8
Moerassen	2	4.3.3	9	9
Graslanden	2	4.3.4	10	10
Bossen en struwelen	2	4.3.5	11	11
Oppervlaktewateren	2	4.3.6 en 4.3.7	12	12

#Inleiding

01 Biotopen in de natuurrapportering

02 Voornaamste vaststellingen

03 Naar een optimalisering van de instrumentenmix voor natuur- en bosbeleid

02 Voornaamste vaststellingen

In elk natuurrapport worden, op basis van nieuw beschikbare gegevens, enkele soortengroepen per biotoop geanalyseerd. Uit de opeenvolgende analyses blijkt dat bepaalde habitats een groot aantal bedreigde of achteruitgaande soorten bezitten. Het gaat in de eerste plaats om heiden en om oligotrofe wateren, moerassen en graslanden, om met andere woorden vooral open habitats van voedselarme omstandigheden en soms om habitats die een specifieke hydrologie vereisen (hoofdstukken 8, 9, 10). Voor de instandhouding van die habitats, vaak opgenomen in Bijlage I van de Habitatrictlijn, zijn er meer inspanningen nodig: enerzijds bescherming tegen milieuverstoringen en anderzijds natuurherstel en natuurbeheer. Om de effecten van die inspanningen te kunnen controleren en om de inspanningen te legitimeren, verdient de gelijktijdige opvolging van zowel de soortensamenstelling als de milieutoestand (geïntegreerde monitoring) van de habitats prioriteit. Om de milieumetnetten bij die monitoring te laten bijdragen, moeten zij worden uitgebreid (bv. metingen in bovenlopen van waterlopen).

Vlaanderen bezit ongeveer 50.000 ha habitat uit Bijlage I van de Habitatrictlijn. Daarvan bevindt zich ongeveer 28.000 ha binnen Habitatrictlijngebied. De rictlijn verplicht de lidstaten om zesjaarlijks te rapporteren over de toestand van de habitats uit Bijlage I binnen de Habitatrictlijngebieden. Het eerste rapport over de periode 2001-2006 moet in 2007 klaar zijn. Momenteel worden de oppervlakten habitat bij benadering afgeleid uit de Biologische Waarderingskaart. In de toekomst zullen die gegevens verfijnd worden omdat ondertussen per habitat wordt gekarteerd. Omdat de tweede versie van de Biologische Waarderingskaart - op vraag van het beleid - meer in detail wordt gekarteerd dan de eerste versie, zijn de gegevens niet vergelijkbaar en kunnen geen trends in habitat- of biotoop-arealen worden afgeleid.

¹ Instituut voor Natuurbehoud

	Maatschappelijke activiteiten Druk Toestand	Impact	Respons
8 Heiden en vennen		Broedvogels Ongewervelden Bedreigde habitats	Reservaten
9 Moerassen		Broedvogels Zoogdieren Bedreigde habitats	Reservaten
10 Graslanden		Broedvogels Bedreigde habitats	Beperking op vegetatiewijziging Mestbeperking Reservaten Beheerovereenkomsten Bermbeheer
11 Bossen en struwelen		Broedvogels Zoogdieren Bedreigde habitats Natuurlijkheid Autochtone bomen Bosgezondheid	Verbod op ontbossing Bosuitbreiding Reservaten Duurzaam bosbeheer
12 Oppervlakte wateren	Waterkwaliteit Habitatkwaliteit	Ongewervelden Vissen Broedvogels Zoogdieren Bedreigde habitats	Ecologische grenswaarden Oeverbeheer Ontsnippering Internationale bescherming

Tabel II.2:
Aspecten die in de hoofdstukken van deel II van NARA 2005 aan bod komen, geordend volgens de milieustroringsketen (zie the-mahoofdstuk Indicatoren).

Wat de milieukwaliteit van biotopen betreft, is er alleen systematische monitoring in bossen en waterlopen. In bossen wordt een vermindering van de atmosferische deposities vastgesteld, die echter nog onvoldoende is om herstel van de bodem te laten ingaan (hoofdstukken 18 en 19). De metingen van de waterkwaliteit van waterlopen gebeuren nog te weinig in biologisch waardevolle waterlopen en meten bovendien binnen een meetbereik dat veel te hoog is om voor de natuur relevante veranderingen te detecteren (hoofdstuk 18). De gemiddelde waterkwaliteit verbetert wel, maar net in de kwetsbare bovenlopen stellen we nog achteruitgang vast (hoofdstuk 18).

Uit de analyses van de beleidsinstrumenten blijkt dat vooral het historisch permanente grasland en de oppervlaktewateren onvoldoende juridische bescherming genieten. De beschikbare instrumenten (o.a. bemestingsbeperkingen, beheerovereenkomsten) worden te beperkt en te versnipperd ingezet (hoofdstukken 10 en 12). In meer dan de helft van de oppervlakte historisch permanent grasland is er nog steeds geen beperking op vegetatiewijziging (hoofdstuk 10). Voor de instandhouding van de kwaliteit van historisch permanent grasland en van waterlopen, is een samenhangende en gerichte inzet van de beschikbare instrumenten vereist. De bossen genieten een veel betere juridische bescherming, maar ondanks het moratorium op ontbossing en het beleid inzake bosuitbreiding is de oppervlakte bebossing nauwelijks groter dan de oppervlakte vergunde ontbossing (hoofdstuk 11). De cijfers bewijzen hoe groot de druk op de ruimte voor natuur is. Daarom is ook voor de overige biotopen een dergelijk actief beleid vereist.

In natuurgebieden (buiten de erkende natuurreservaten) bemoeilijkt de compensatieplicht in het kader van het moratorium op ontbossing het herstel van be- of verboste open habitats met voedselarme omstandigheden. In het specifieke geval van herstel van habitats uit de Bijlage I van de Habitatrichtlijn, in gebieden daarvoor aangemeld, is de lidstaat nochtans verplicht om die habitats te behouden en te herstellen in een 'goede staat van instandhouding', wat sterk bemoeilijkt of vertraagd wordt bij de toepassing van de compensatieplicht. Het is dan ook wenselijk dat er hiervoor een wettelijke regeling wordt uitgewerkt.

03 Naar een optimalisering van de instrumentenmix voor natuur- en bosbeleid

Uit de nieuwe Beleidsnota Leefmilieu en Natuur 2004-2009 blijkt een belangrijke bezorgdheid om de instrumentenmix en de budgetten van het natuurbeleid te optimaliseren. De instandhouding van biotopen kan in grote lijnen via drie scenario's gebeuren: reservaatbeheer, multifunctioneel beheer of beheerovereenkomsten met andere landgebruikers. De effectiviteit van deze scenario's hangt af van de eigenschappen van de habitat. In tabel II.3 wordt een kwalitatieve vergelijking gemaakt op basis van de data die in het Natuurrapport werden verzameld. We maken onderscheid tussen habitats die afhankelijk zijn van zeer en van matig specifieke milieumomstandigheden. Bij deze laatste differentiëren we in functie van de mogelijkheden voor duurzaam gebruik.

Voor de duurzame instandhouding van de habitats van zeer specifieke milieumomstandigheden (laagveen, halfnatuurlijk grasland en moerasbos), wordt getracht externe verstoringen te verminderen (o.a. natuurgerichte milieunormen) en wordt de invloed daarvan gecompenseerd via natuurherstel en natuurbeheer. Factoren als nutriëntentoestand en hydrologie moeten hier binnen de smalle amplitude van de habitat worden gehouden. Daartoe bieden expliciet beschermde gebieden (bos- en natuurreservaten), die deel uitmaken van grote en verbonden eenheden natuur, de beste garanties (hoofdstukken 8, 9, 10).

Voor de duurzame instandhouding van de habitats van matig specifieke milieumomstandigheden, met – behalve zachte recreatie – weinig opties voor duurzaam gebruik (droge heide, ruigte e.a.), zijn eveneens de expliciet beschermde gebieden (bos- en natuurreservaten) het meest aangewezen (hoofdstukken 8, 9). Dergelijke habitats kunnen ook in beperkte mate deel uitmaken van duurzaam beheerde bossen (open plekken).

Voor de duurzame instandhouding van de habitats van matig specifieke milieumomstandigheden en met meer opties voor duurzaam gebruik (de meeste mesofiele bossen en soortenrijke cultuurgraslanden), is een multifunctioneel beheer haalbaar (zie ook deel V Duurzaam gebruik) (hoofdstukken 10, 11, 25, 26). Momenteel zijn stimulerende maatregelen beschikbaar om boseigenaars en landbouwers aan te moedigen om een meer natuurgericht beheer uit te voeren (hoofdstukken 25, 26). Ook andere grondgebruikers dienen te worden betrokken (hoofdstuk 10). Omgekeerd kunnen landbouwers via gebruiksovereenkomsten worden ingeschakeld bij het beheer van reservaten (hoofdstuk 10). In al die gevallen zijn er twee basisvoorwaarden voor effectiviteit (hoofdstukken 10, 25):

- ▣ het natuurgerichte beheer moet op lange termijn kunnen worden voortgezet (dus geen risico op stopzetting na vijf jaar zoals bij de huidige beheerovereenkomsten);
- ▣ het beheer moet aansluiten bij maatregelen en doelstellingen op een hoger schaalniveau (bv. aanpassing van hydrologie in het kader van een natuurrichtplan), zoniet worden de voorwaarden voor natuurbehoud en –herstel te onvolledig ingevuld.

#Inleiding

01 Biotopen in de natuurrapportering

02 Voornaamste vaststellingen

03 Naar een optimalisering van de instrumentenmix voor natuur- en bosbeleid

Voor de bescherming van de ecologische kwaliteit van oppervlaktewateren zijn reservaten, duurzaam beheerde bossen en beheerovereenkomsten op de oevers zinvol. Toch beschermen zij momenteel slechts een beperkte en versnipperde fractie van de oevers. Voor de bescherming van de oppervlaktewateren is het belangrijk om naar een aangesloten bescherming van oevers te streven (hoofdstuk 38).

Voor alle habitats blijft hoe dan ook een minimale oppervlakte binnen reservaten vereist omdat daar de kansen voor biodiversiteit steeds groter zijn (bv. biodiversiteit in bossen die specifiek gebonden is aan grote hoeveelheden dood hout) (hoofdstukken 34 en 35).

Biotoop Habitat	Oppervlakte (ha)	Reservaat- beheer	Multifunctioneel beheer	Beheerovereenkomsten met andere grond- gebruikers
Heiden en vennen				
Heiden	11.700	Geschikt	In beperkte mate geschikt	Niet geschikt
Oligo- en mesotrofe stilstaande wateren	690 tot 1070	Geschikt	In beperkte mate geschikt	Niet geschikt
Moerassen				
Laagvenen	170	Essentieel	In beperkte mate geschikt	Niet geschikt
Alluviale ruigten, rietland en grote zeggenvegetaties	3900 tot 11.170	Geschikt	In beperkte mate geschikt	Niet geschikt
Graslanden				
Halfnatuurlijke graslanden	5600	Essentieel	In beperkte mate geschikt	Niet geschikt
Soortenrijke cultuurgraslanden	56.800	Geschikt	In beperkte mate geschikt	Geschikt
Bossen en struwelen				
Alluviale bossen	9800	Geschikt	In beperkte mate geschikt	Niet geschikt
Moerasbossen	600	Essentieel	In beperkte mate geschikt	Niet geschikt
Mesofiele bossen	140.000	Geschikt	Geschikt	Niet geschikt
Oppervlaktewateren				
Waterlopen	nb	Geschikt	Geschikt	Geschikt
Eutrofe stilstaande wateren	3060 tot 4970	Geschikt	Geschikt	Geschikt
Kust en Zeeschelde				
Strand, slikken en schorren	2960 tot 3080	Geschikt	In beperkte mate geschikt	Niet geschikt
Kustduinen	2170	Geschikt	In beperkte mate geschikt	Niet geschikt
Agrarisch gebied				
Hagen en houtkanten	nb	Geschikt	In beperkte mate geschikt	Geschikt

Tabel II.3:
Biotopen/habitats en de geschiktheid van instrumenten voor duurzame instandhouding van de biodiversiteit.

Essentieel
 Geschikt
 In beperkte mate geschikt
 Niet geschikt
 nb = niet beschikbaar

Lectoren:

Joost Dewyspelaere - Natuurpunt

Desiré Paelinckx - Instituut voor Natuurbehoud

Marleen Van Steertegem - Vlaamse Milieumaatschappij, MIRA

Kris Vandekerkhove - Instituut voor Bosbouw en Wildbeheer

Hans Van Dyck - Université Catholique de Louvain la Neuve, Unité d'Ecologie et de Biogéographie